

УДК 913 (477.51)

В.М.Гавій, к.б.н., І.В. Мирон

Ніжинський державний університет

САНІТАРНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛІСІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЛІСОВОЇ РЕКРЕАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті здійснена оцінка та проведено групування адміністративних районів Чернігівської області за лісорекреаційною активністю населення та санітарно-екологічним станом лісів. На основі співставлення даних показників окреслені напрями оптимізації лісової рекреації.

Ключові слова: санітарно-екологічний стан, рекреаційне лісовикористання, лісорекреаційна активність населення, критерії оцінки.

Вступ. У сучасних умовах рекреаційне лісовикористання має важливе значення для підвищення ресурсного потенціалу нашого суспільства та являє собою самостійну ланку господарської діяльності. В останні десятиліття в Чернігівській області спостерігається підвищений інтерес до лісової рекреації. Це обумовлено рядом причин. З одного боку, скрутне економічне становище частини населення області обмежило можливості відпочинку на Чорному та Азовському морях, Карпатах тощо, а також призвело до збільшення „добувної” лісорекреації – збирання в лісі грибів, ягід, плодів, полювання. З іншого боку, значне збільшення парку автомобілів особистого користування призвело до освоєння нових місць і районів відпочинку в межах області, в тому числі і лісових масивів. У таких умовах дослідження санітарно-екологічного стану лісів Чернігівщини є актуальною проблемою сьогодення.

Матеріали та методи дослідження. При вивченні даного питання застосовувалися загальнонаукові та статистичні методи дослідження. Серед загальнонаукових – аналіз, синтез, узагальнення. Вони використовувались на першому етапі роботи і полягали в опрацюванні літературних джерел, узагальненні та систематизації статистичної інформації. На другому етапі були проведені обрахунки лісорекреаційної активності населення Чернігівської області за методикою А.І.Тарасова та виділені райони з різними рівнями лісорекреаційної активності населення. Застосовуючи метод аналізу статистичних даних та бальний підхід, здійснена оцінка санітарно-екологічного стану лісів і групування адміністративних районів за цим показником. Третій етап роботи передбачав співставлення показників лісорекреаційної активності населення і санітарно-екологічного стану лісів Чернігівщини та окреслення напрямів оптимізації лісової рекреації. При виконанні дослідження використовувались статистичні дані Чернігівського обласного управління лісового господарства, Головного управління статистики у Чернігівській області.

Результати дослідження та їх аналіз. Чернігівська область розташована на півночі України у зонах мішаних лісів та лісостепу, що обумовлює її значну лісистість. Загальна площа земель лісового фонду області становить 713,6 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 654,7 тис. га (20,5% від загальної площі області). Розподіл лісів по території області нерівномірний. Якщо в північних районах, що належать до зони мішаних лісів, лісистість коливається від 20 до 40%, то в південних лісостепових – від 7 до 20%. Відмінності також спостерігаються і в родовому складі лісів. У зоні мішаних лісів переважають сосна (73%), дуб, береза, осика, у лісостеповій – дуб (44%), хвойні дерева (38%). При проведенні даного дослідження нами першочергова увага приділялася лісам першої групи, які серед інших виконують і рекреаційну функцію. Це переважно зелені зони навколо міст і промислових центрів, захисні та заборонні зони обабіч річок, доріг. Площа лісів першої групи складає 251,6 тис. га (38,4% загальної площі лісів) [2].

Вікова структура лісів Чернігівської області нерівномірна: молодняки займають 33,5% від загальної площі лісів, середньовікові насадження – 47%, пристигаючі – 14,2%, стиглі – 5,3%. Такий віковий розподіл є наслідком надмірних рубок у 1920-1970 рр. та створенням нових лісових насаджень на значних площах. За період між обліками з 1988 до 2006 р частка "стиглих" лісів зросла, однак ще не досягла оптимального рівня, що не забезпечує розширене лісокористування. Найбільш привабливими для рекреантів є стиглі насадження [4].

З метою вивчення рекреаційного лісовикористання Чернігівської області нами були проведені обчислення лісорекреаційної активності населення за методикою А.І.Тарасова [3]. Лісорекреаційна активність залежить від величини населеного пункту: чим вона більша, тим вище рекреаційна активність. Для зручності показники лісорекреаційної активності були переведені в п'ятибальну шкалу, що дозволило уникнути громіздкості оціночних досліджень. Лісорекреаційна активність населення Чернігівщини відображена на рис.1

Дуже високу і високу лісорекреаційну активність мають такі райони Чернігівської області: Чернігівський (разом з м. Чернігів) – 5 балів, Ніжинський (разом з м.Ніжин), Прилуцький (разом з м. Прилуки) – 4 бали. Основне рекреаційне навантаження припадає на лісові масиви, які розташовані поблизу великих міст Чернігівщини: Чернігова, Ніжина, Прилук. Бахмацький, Козелецький, Менський, Ічнянський райони вирізняються середньою лісорекреаційною активністю населення (3 бали). Дуже низька лісорекреаційна активність характерна для Коропського, Куликівського, Семенівського, Сосницького районів.

Наступним кроком роботи було з'ясування санітарно-екологічного стану лісів Чернігівщини.

До показників, які характеризують санітарно-екологічний стан лісів Чернігівської області, слід віднести наявність осередків шкідників та хвороб, загибель лісових насаджень від несприятливих погодних умов та пожеж, залишок неочищених площ місць рубок, самовільні рубки лісу, а також рівень радіоактивного забруднення (табл.1).

Таблиця 1 – Критерії оцінки санітарно-екологічного стану лісів Чернігівської області

Бали	Осередки шкідників та хвороб лісу, га	Площі пожеж у лісовому фонді, га	Залишок неочищених площ місць рубок, га	Самовільні рубки (маса знищеної або пошкодженої деревини), м ³	Площі забруднених радіонуклідами лісових насаджень від загальної площі лісів, %
4	>17251	>44	>26	>196	>25
3	17250-11501	44-30	26-17	196-131	24-17
2	11500-5751	29-15	16-9	130-65	16-9
1	5750-1	14-1	8-1	64-1	8-1
0	0	0	0	0	0

Для здійснення оцінки санітарно-екологічного стану лісів Чернігівської області всі показники були оцінені бальним методом. Для співставлення показників нами була обрана єдина 5-ти бальна шкала. На першому етапі роботи використовувалась шкала простих оціночних балів від 0 до 4. Оціночні бали, що були присвоєні явищам, додавалися і виводився загальний бал. Остаточний бал визначався шляхом ранжування

(теж за п'ятибальною системою) сум складових бальних оцінок. Кожному остаточному балу була дана словесна характеристика.

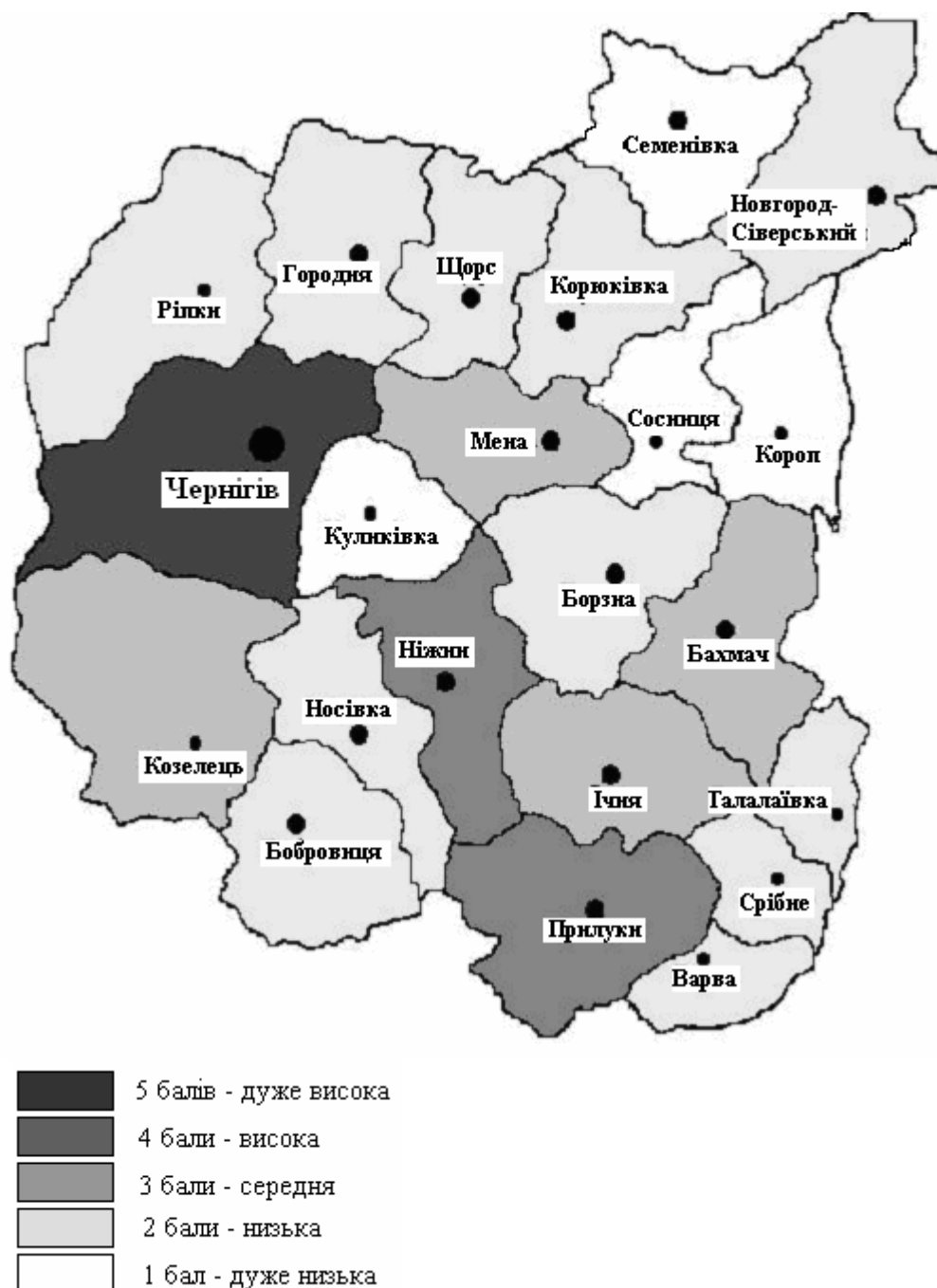
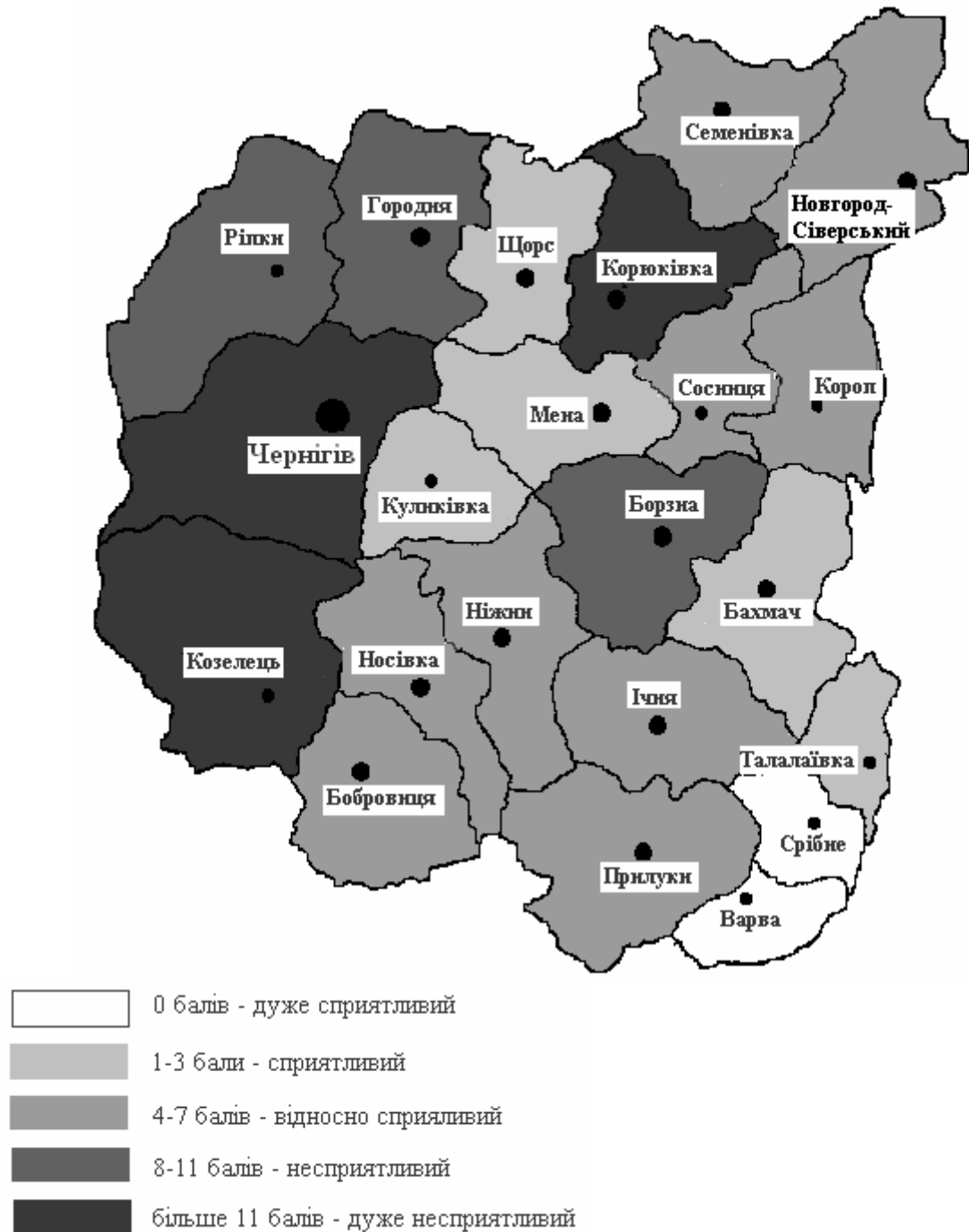

Рис. 1 – Лісорекреативна активність населення Чернігівської області.

Групування районів області за санітарно-екологічним станом лісів дозволило виділити п'ять великих груп (рис. 2). Перша група об'єднує райони, які мають дуже сприятливий санітарно-екологічний стан лісів, – це Варвинський і Срібнянський райони. До другої групи із сприятливим санітарно-екологічним станом лісів відносяться п'ять районів (Щорський, Менський, Куликівський, Бахмацький, Талалаївський). Відносно сприятливий санітарно-екологічний стан лісів (третья група) мають більшість районів області: Семенівський, Новгород-Сіверський, Сосницький, Коропський, Носівський, Ніжинський, Бобровицький, Ічнянський та Прилуцький.

Несприятливий санітарно-екологічний стан лісів характерний для районів четвертої групи: Ріпкинський, Городнянський, Борзнянський. Дуже несприятливий санітарно-екологічний стан лісів спостерігається у Козелецькому, Чернігівському і Ріпкинському районах, які належать до п'ятої групи.

Співставлення показників лісорекреаційної активності населення та санітарно-екологічного стану лісів Чернігівщини дало змогу зробити наступні висновки. По-перше, Чернігівський район має дуже високу лісорекреаційну активність населення, і, водночас, дуже несприятливий санітарно-екологічний стан лісів, який обумовлений в

основному радіаційним забрудненням та великою кількістю пожеж. Це свідчить про необхідність посилення комплексу протирадіаційних та протипожежних заходів.

По-друге, для районів із високою лісорекреаційною активністю населення (Прилуцький і Ніжинський райони) характерний відносно сприятливий санітарно-екологічний стан лісів, що обумовлено наявністю в цих районах досить значних осередків шкідників та хвороб лісу, значною масою знищеної або пошкодженої деревини. У Ніжинському районі також спостерігається велика кількість лісових пожеж. Водночас дані райони характеризуються невисоким показником лісистості – менше 10%. Наведені дані свідчать про необхідність проведення додаткових заходів щодо покращення санітарно-екологічного стану лісів: лісовідновлення та лісонасадження з метою їх подальшого рекреаційного використання.

По-третє, серед районів із середньою лісорекреаційною активністю населення особливу увагу привертає Козелецький район, де склався дуже несприятливий санітарно-екологічний стан лісів. У цьому районі зафіксовані найвищі бали таких показників, як осередки шкідників та хвороб лісу, самовільні рубки та радіаційне забруднення лісових насаджень.

По-четверте, серед районів із низькою і дуже низькою лісорекреаційною активністю населення особливу увагу слід звернути на південні райони – Варвинський та Срібнянський. Ці райони мають дуже сприятливий санітарно-екологічний стан лісів і низьку лісорекреаційну активність населення. Водночас комплексна рекреаційна оцінка лісових ресурсів цих районів висока [1]. Це свідчить про можливість використання лісових масивів у рекреаційних цілях.

Висновки. Санітарно-екологічний стан лісів Чернігівської області в цілому сприятливий для розвитку лісорекреації. Водночас райони з дуже високою і високою лісорекреаційною активністю населення мають дуже несприятливий або відносно сприятливий санітарно-екологічний стан лісів, що свідчить про необхідність проведення додаткових природоохоронних заходів. Південні райони області (Варвинський та Срібнянський) мають високий лісорекреаційний потенціал і можуть бути використані в перспективі як нові райони відпочинку.

Список літератури

1. Гавій В.М., Мирон І.В. Комплексна оцінка лісових рекреаційних ресурсів (на прикладі Чернігівської області) //Матеріали III Міжвузівської науково-практичної конференції „Наукова парадигма географічної освіти України в XXI столітті”. – Донецьк, 2007. – С. 82-90.
2. *Доповідь про стан* навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2004. – Чернігів, 2005. – 204 с.
3. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование. – М.: Агропромиздат, 1986. – 176 с.
4. Хромов О.Д. Рекреаційне лісокористування в заповідних лісах Південного берега Криму //Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук. – Харків, 2004. – 19с.

Санитарно-экологическое состояние лесов как предпосылка развития лесной рекреации (на примере Черниговской области). В.Н. Гавий, И.В. Мирон.

В статье выполнена оценка и проведено группирование административных районов Черниговской области по лесорекреационной активности населения и санитарно-экологическому состоянию лесов. На основе сопоставления данных показателей очерчены направления оптимизации лесной рекреации.

Ключевые слова: санитарно-экологическое состояние, рекреационное лесоиспользование, лесорекреационная активность населения, критерии оценки.

Sanitary-ecological condition of woods as the precondition of development wood рекреации (by the example of the Chernigov Region). V.M. Gaviy, I.V. Miron

In the article the estimation and groupings administrative areas of the Chernigov Region on wood recreation activity of the population and sanitary - ecological condition of woods are carried out. On the basis of comparison of the given parameters the directions of optimization of wood recreation are outlined.

Key words: a sanitary - ecological condition, recreational of wood use, wood of recreation activity of the population, criteria of estimation.